

بررسی و تحلیل عملکرد دهیاران در توسعه روستایی (مطالعه موردی: دهیاری‌های دهستان پشته زیلایی شهرستان چرام، استان کهگیلویه و بویراحمد)

چکیده

مدیریت روستایی یکی از مهم‌ترین ابعاد توسعه روستایی می‌باشد که نقش بسیار مهمی در هماهنگی فعالیت‌های توسعه روستایی بر عهده دارد. مدیریت روستایی در ایران دارای سابقه طولانی می‌باشد، با این حال هیچ عاملی در عدم موفقیت برنامه‌های توسعه روستایی مهم‌تر از عدم درک صحیح از مدیریت نیست. هدف پژوهش حاضر بررسی و تحلیل عملکرد دهیاران در توسعه روستایی دهستان پشته زیلایی شهرستان چرام می‌باشد. سؤال اصلی پژوهش حاضر این است عملکرد دهیاران در توسعه روستایی تا چه اندازه بوده است؟ نوع تحقیق کاربردی می‌باشد، روش تحقیق به صورت توصیفی-تحلیلی می‌باشد. روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه و مصاحبه)، جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات از (آزمون T تک نمونه‌ای) استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق، تمامی خانوارهای روستایی دهستان پشته زیلایی می‌باشد، که در سرشماری سال ۱۳۹۰، دارای ۲۱ روستای دارای سکنه و ۴۲۱۵ نفر جمعیت و ۱۱۳۴ خانوار می‌باشد. طبق فرمول کوکران، تعداد نمونه لازم جهت تکمیل پرسشنامه ۱۱۰ خانوار به دست آمد. همچنین انتخاب خانوارها در سطح دهستان، به صورت تصادفی ساده است. نتایج پژوهش نشان داد که از یازده عامل اصلی و عمده که می‌توانند در عملکرد دهیاری‌های منطقه مؤثر واقع شوند از دیدگاه مردم منطقه، مشورت با دیگران با میانگین (۴/۱۰) بیش‌ترین تأثیر و موقعیت مکانی و طبیعی روستا با میانگین (۲/۸۷) کم‌ترین تأثیر را داشته و از دیدگاه کارشناسان منطقه، سن و سوابق مدیریتی بیش‌ترین تأثیر و امکانات و تجهیزات دهیاری‌ها و میزان رضایت شغلی دهیاران کمترین تأثیر را در موفقیت مدیریت روستاها داشته است.

واژه‌های کلیدی: استان کهگیلویه و بویراحمد، توسعه روستای، دهیاری، مدیریت روستایی.

مقدمه

روستا یک ده یا یک مزرعه و یا یک سکونتگاه معدنی، تفریحی نیست بلکه پهنه‌ای جغرافیایی و واحد برنامه‌ریزی است که معیشت اکثر سکنه آن دادوستد متقابل بین عوامل تجدیدپذیر طبیعی و رفتار انسان حاصل می‌شود و دارای نقش اصلی کشاورزی، دامداری، دام‌پروری، باغداری و نیز صنایع و خدمات وابسته است و سکونتگاه‌های کوچک و بزرگ همگن واقع در آن پهنه، هر یک نام و نقشی جداگانه داشته، جای مشخص و نقش تکامل دهنده خاص خود را دارا می‌باشد (حسینی ابری، ۱۳۸۰: ۱۱).

نظام مدیریت روستایی ایران طی سالیان طولانی به لحاظ ساختارهای اجتماعی، تحولات و دگرگونی‌های پیچیده‌ای داشته است و متأسفانه خلأ مدیریت کارآمد و اصولی در روستاها در تمامی این ادوار و به خصوص از دهه ۱۳۴۰ به این سو و حتی در دهه‌های اخیر، مشکلات عدیده‌ای را برای روستاییان ایجاد کرده است. اگرچه بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران تشکیلاتی تحت عناوین شورای اسلامی، خانه همیار، دفتر عمران روستایی و مانند این‌ها در روستاها شکل گرفتند، ولی به دلیل نداشتن زمینه‌های لازم و سازمان‌های اجرایی مرتبط توفیق قانون، تأسیس مطلوبی به دست نیاوردند. به دلیل این نابسامانی‌ها در سال ۱۳۷۷ «دهیاری خودکفا در روستاهای کشور» با الگوبرداری از مدیریت شهری که مشتمل بر دو، نهاد شورای شهر و شهرداری است، به تصویب رسید (مهدوی و نجفی کانی، ۱۳۸۴: ۳۷). هدف مدیریت روستایی دستیابی به توسعه و به دنبال آن توسعه پایدار روستایی است. پس مدیریت روستایی دارای نقاط مشترکی با اهداف توسعه روستایی و توسعه پایدار است. این اهداف مشترک شامل: تأمین نیازهای اساسی، افزایش تولید و امنیت غذایی، کاهش فقر، افزایش

درآمد، حفظ محیط زیست، توسعه فرصت های شغلی، افزایش مشارکت و اعتماد به نفس خواهد بود. در توسعه پایدار روستایی، مدیریت یعنی تنظیم رابطه انسان با محیط زیست خود که در آن به پیوند نظام های اجتماعی، اقتصادی با نظارت های بوم شناختی توجه می شود بنابراین در فرایند توسعه پایدار می توان مدیریت روستایی را در سه بعد اصلی اقتصادی، اجتماعی و محیطی در نظر گرفت، که هر یک از ابعاد دارای جنبه های خاص خود هستند و اهداف مدیریتی در آن ها متفاوت است (افتخاری، ۱۳۸۵: ۱۳-۱۰). یکی از مراحل مهم در فرایند برنامه ریزی، ارزیابی طرح ها و برنامه ها است. چرا که پروسه اجرای برنامه ها و اثربخشی آن ها بسیار پیچیده بوده و از طرفی عوامل متعدد و غیرقابل کنترلی مانع تحقق هدف مورد نظر می شود. ارزیابی نقش بسیار مهم و مؤثری در تصحیح حرکت ها و فعالیت ها داشته، نکات قوت و ضعف برنامه ها و طرح های انجام شده یا در دست اجرا نشان می دهد و مناسب ترین روش ها و راه حل ها در جهت پیشبرد اهداف تعیین می کند. به عبارت روشن تر ارزیابی نقش یک آیین را برای هر نظام و فعالیت ایفا می کند، به طوری که تصمیم گیرندگان و دست اندرکاران ذی ربط می توانند تصویری از چگونگی فعالیت ها به دست آورده و با استفاده از آن، تصمیمات لازم در جهت بهبود و پیشرفت فعالیت ها، برای نیل به بازدهی مورد نظر اتخاذ نمایند. با توجه به مسئله ارزیابی، در فرایند برنامه ریزی روستایی و نقش دهیاری ها در توسعه روستایی و خدمات رسانی به روستاها بر آن شدیم که به ارزیابی عملکرد دهیاری ها در توسعه مبادرت نماییم. و با شناسایی مشکلاتی که بر سر راه این دهیاران وجود دارد با ارائه برخی پیشنهادها راه را برای این نهاد مدیریتی هموار کرده و تا حدودی آنان را در رفع این مشکلات یاری نماید. لذا تحقیق حاضر، عملکرد دهیاری ها در توسعه روستایی طبق شاخص های عمرانی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و بهداشتی بر اساس رضایت مندی مردم مورد ارزیابی قرار داده است، در عین حال، از آنجاکه یکی از اهداف اساسی توسعه روستایی افزایش رضایت مندی روستائیان می باشد، در این تحقیق تلاش گردیده تا رابطه بین عملکرد دهیاری ها و میزان رضایت مندی روستائیان نیز شناسایی و مطرح گردد. بدین منظور برای انجام تحقیق ۵ روستای دارای دهیاری در دهستان پشته زیلابی مورد مطالعه و ارزیابی قرار گرفته اند تا نقاط ضعف و قوت آن ها شناسایی و پیشنهادات لازم برای اصلاح و بهبود عملکرد آن ها ارائه گردد.

مبانی نظری

مفهوم توسعه پایدار روستایی و مدیریت روستایی

واژه توسعه پایدار (Sustainability Developme) را اولین بار (برانت لند) در سال ۱۹۸۷ (۱۳۶۶ شمسی) در گزارش آینده مشترک ما مطرح کرد، این واژه در مفهوم گسترده آن به معنی «اداره و بهره برداری صحیح و کارا از منابع پایه، طبیعی، مالی و نیروی انسانی برای دستیابی به الگوی مصرف مطلوب است که با به کار گیری امکانات فنی و ساختار و تشکیلات مناسب برای رفع نیاز نسل امروز و آینده به طور مستمر و رضایت بخش» امکان پذیر می شود (مکنون، ۱۳۷۴: ۵). توسعه پایدار روستایی رهیافتی برای توسعه است که در آن، کارایی، عدالت و پایداری با هم تلفیق شده اند، به گونه ای که کارایی متضمن استفاده بهینه از منابع، عدالت متضمن فقرزدایی و کاهش شکاف بین فقرا و ثروتمندان، و هدف از پایداری نیز پایداری معیشت با حفظ امرار معاش آینده از طریق حفظ منابع طبیعی باشد» (Brouwer, 2004: 47). از سوی دیگر مهم ترین هدف توسعه پایدار روستایی عبارت خواهد بود از قابل زیست کردن عرصه های زندگی برای نسل های فعلی و آینده با تأکید خاص بر بهبود و توسعه مداوم روابط انسانی - محیطی (سعیدی، ۱۳۷۷: ۱۸). توسعه روستایی، فرآیند توانمندسازی و تقویت قابلیت زندگی از نظر کیفیت زندگی، کیفیت محیط و کارایی اقتصادی و بهبود کیفیت محیط بیوفیزیکی در نواحی روستایی بوده (Holand, 2003: 7). اگر توسعه روستایی را فرایند افزایش انتخاب مردم، گسترش دموکراتیک، توانمندسازی مردم به منظور تصمیم گیری برای شکل دهی به فضای زیست، افزایش رفاه و خوشبختی، گسترش فرصت ها و ظرفیت های بالقوه، توانمندسازی زنان، فقرا و دهقانان مستقل و آزاد برای سازمان دهی فضای زیست خویش و همچنین توانایی برای انجام کار گروهی بدانیم، می توان گفت که در نظریه های جدید توسعه، توانمندسازی در حکم کانون و پارادایم جدید است و باید توجه داشت توانمندسازی از ارکان اصلی مدیریت و توسعه روستایی است. خودتکایی مردمی، آزادسازی فرهنگی، دسترسی به حقوق در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، خودکفایی در تأمین مواد غذایی، دسترسی به درآمدها، دارایی ها و تسهیلات اعتباری، دسترسی به دانش و فناوری و وجود فضای مشارکتی در تمام جنبه های تلاش انسانی از پیش شرط های توانمندسازی محسوب می شوند (افتخاری، ۱۳۸۵: ۳۴). توسعه در کلیه جوامع باید حداقل دارای سه هدف باشد ۱- امکان دسترسی بیشتر به کالاهای تداوم بخش زندگی مانند غذا، مسکن، بهداشت ۲- سطح زندگی را در قالب درآمدهای بالاتر، تأمین اشتغال،

آموزش بهتر و... را افزایش دهد ۳- به ارزش‌های فرهنگی و انسانی یعنی تمام آنچه که نه فقط به پیشرفت مادی کمک می‌کند، بلکه اعتماد به نفس شخصی و ملی بیشتری را نیز ایجاد می‌کند، توجه نشان دهد (موسی کاظمی و بدری؛ ۱۳۸۳: ۱۷۳). در کل اهداف برنامه‌های توسعه روستایی به شرح زیر است:

۱- آگاه کردن روستاییان از وضعیت موجود و هویت اجتماعی خود؛ ۲- تحریک و جلب مشارکت آنان نسبت به اقدامات عمرانی؛ ۳- هماهنگی و همگام کردن تمام فعالیت‌های جمعی و گروهی در سطح روستا؛ ۴- به کنار نگاه داشتن جامعه روستایی از نفوذ و تأثیرات نامناسب و شرایط نامساعد؛ ۵- ایجاد همکاری و همیاری میان روستاییان و جوامع روستایی دیگر به منظور تأمین نیازهای عمومی و مشترک؛ ۶- توسعه و بهبود مدیریت امور اجتماعی و اقتصادی و اداری روستا؛ ۷- تلاش برای تأمین هر چه بیشتر نیازهای آبی و آبی روستاییان؛ (تقوی؛ ۱۳۸۱: ۱۷۳-۱۷۴).

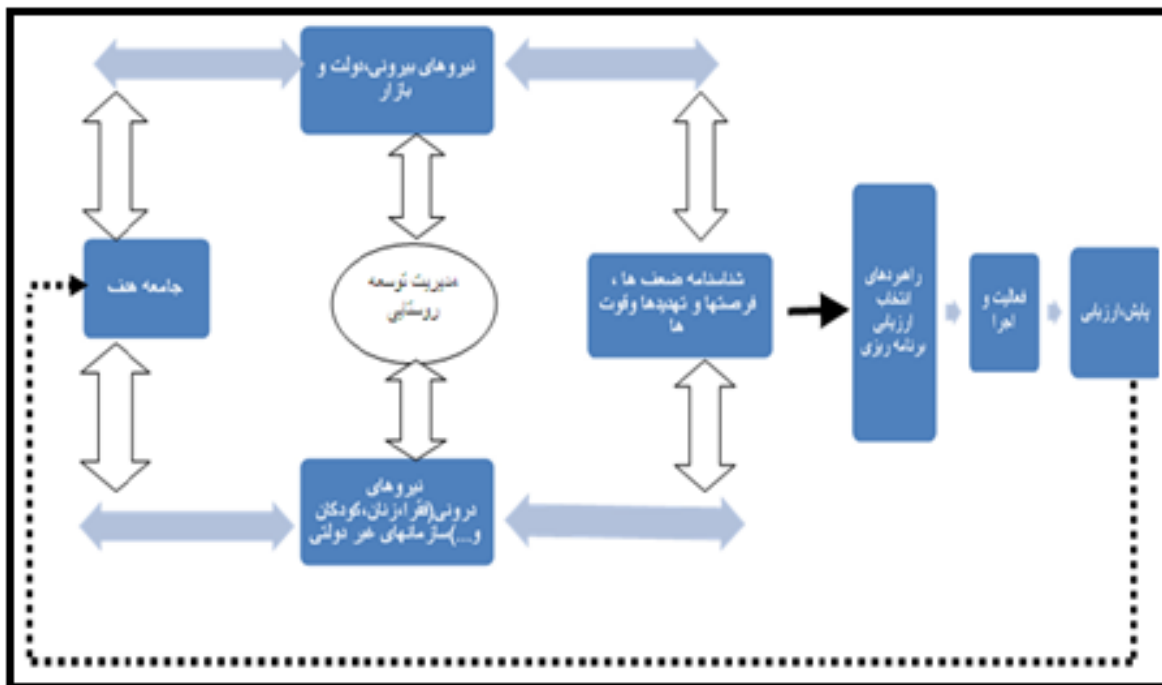
مدیریت عبارت است از هماهنگی کردن منابع انسانی و مادی برای نیل به هدف (جمعه پور، ۱۳۸۲، ص ۹۵). گروهی مدیریت را علم و هنر هماهنگی کوشش‌ها و مساعی اعضای سازمان در استفاده از منابع برای نیل به اهداف معین تعریف کرده‌اند. (رضوانی؛ ۱۳۸۳: ۸). یکی از محورهای اساسی در تحلیل مسائل روستایی، توجه به ساختار مدیریت در این جوامع است. ده به عنوان کوچک‌ترین واحد سیاسی در تقسیمات کشوری الگوهای مدیریتی متنوعی را در دوران مختلف تجربه کرده است (چوپچیان و دیگران؛ ۱۳۸۶: ۸۸). از مهم‌ترین ابعاد توسعه روستایی و شاید بتوان گفت مهم‌ترین بعد آن، مدیریت روستایی است که نقش بسیار مهمی در هماهنگی فعالیت‌های توسعه روستایی بر عهده دارد. (لشنی پارسا؛ ۱۳۸۵: ۲). به طور کلی، مدیریت روستایی به معنی برنامه‌ریزی برای روستا، سازمان‌دهی اقدامات توسعه‌ای و هماهنگی و نظارت بر اقدامات انجام شده است. به طوری که فرایند توسعه پایدار روستایی را به نحوی تقویت کند که در سطح متعارف جامعه، زمینه و محیط مناسبی را برای زندگی راحت تر و کارآمدتر روستاییان به تناسب ویژگی‌های اجتماعی و اقتصادی فراهم شود (دربان آستانه؛ ۱۳۸۴: ۱۵). در رابطه با رهبری و مدیریت، جوامع روستایی نیز همواره ضرورت وجود مدیری منطبق با احوال مختلف و نیازهای متنوع خود را احساس کرده و کسی را طلبیده است که برخاسته از بطن جامعه و دارای قدرت رهبری آن جامعه باشد (Whyte, 1980: 25)؛ بنابراین در فرایند توسعه پایدار می‌توان مدیریت روستایی را در سه بخش اصلی اقتصادی، اجتماعی و محیطی در نظر گرفت که هر یک از این ابعاد دارای جنبه‌های خاص خود هستند و اهداف مدیریتی در آن‌ها متفاوت است (Zaslow, 2000: 33).

اهداف مدیریت روستایی

هدف مدیریت روستایی دستیابی به توسعه و به دنبال آن توسعه پایدار روستایی است. پس مدیریت روستایی دارای نقاط مشترکی با اهداف توسعه روستایی و توسعه پایدار است. این اهداف مشترک عبارت‌اند از:

۱- تأمین نیازهای اساسی؛ ۲- افزایش تولید و امنیت غذایی؛ ۳- کاهش فقر؛ ۴- افزایش درآمد؛ ۵- حفظ محیط زیست؛ ۶- توسعه فرصت‌های شغلی؛ ۷- افزایش مشارکت و اعتماد به نفس؛

این اهداف مشترک مبتنی بر اصول بنیادینی است که هیچ کشوری نمی‌تواند آن‌ها را نادیده بگیرد؛ یعنی برآیند این اصول و اهداف باید منجر به عدالت - به ویژه عدالت مکانی - شود (فیروز نیا و افتخاری؛ ۱۳۸۲، ۱۴۳). بنابراین هدف کلان مدیریت روستایی، حرکت برای رسیدن به وضعیت مطلوب با استفاده از توان‌های بالقوه و بالفعل موجود در روستا، هم سو با بهبود وضعیت جامعه روستایی است (طالب؛ ۱۳۷۶: ۶).

شکل شماره (۱): بازخورد فرایند برنامه ریزی و مدیریت روستایی منبع: افتخاری و دیگران؛ ۱۳۸۶: ۷

دهیاری ها و توسعه روستایی

قانون تأسیس دهیاری های خودکفا در روستاهای کشور، در یک ماده و سه تبصره در تیرماه ۱۳۷۷ به تصویب مجلس شورای اسلامی و پس از دو سال در بهمن ماه ۱۳۸۰ اساس نامه تشکیلات و سازمان دهیاری ها به تصویب هیئت وزیران رسید. با تصویب این مقررات در کنار قانون تشکیلات شوراهای اسلامی کشوری، زمینه های قانونی لازم برای شکل گیری و تحقق نهاد جدید مهمی در جامعه روستایی کشور تکمیل شد. در بیانی کلی، دهیاری سازمانی است که بخش هایی از مدیریت محلی روستا را بر عهده دارد و اگر چه قانون تأسیس دهیاری های خودکفا و نیز اساس نامه تشکیلات و سازمان دهیاری ها، هیچ کدام تعریفی از سازمان دهیاری ها ارائه نداده اند، ولی با نگاهی کلی به شیوه انتخاب دهیار، از طریق شورای اسلامی روستا، وظایف و اختیارات دهیار، به خوبی مشخص می شود که سازمان دهیاری نهادی مستقل که به اتکای مشارکت اهالی، در چارچوب مدیریت محلی فعالیت می کند. دهیاری از دولت مستقل است و چنانچه در ماده پنج اساس نامه تشکیلات و سازمان دهیاری ها آمده است برای مدت چهار سال توسط شورا انتخاب می شود. از سوی دیگر، شورای اسلامی هم نهادی که با رأی مستقیم مردم انتخاب شده و نتیجه خواست و اراده مردم است. بنابراین با کمی دقت مشخص می شود که دهیار که با رأی و تصمیم شورای اسلامی روستا انتخاب می شود به صورت غیرمستقیم منتخب مردم است، به عبارتی دیگر، دهیار به تصمیم و انتخاب مردم تعیین می شود نه به انتخاب دولت. دهیاری نهاد منصوب دولت نیست بلکه منتخب اهالی است و به همین دلیل است که باید بگوییم دهیاری نهادی مستقل است. از سوی دیگر، مهم ترین وظایف دهیاری ها، با جلب مشارکت اهالی روستا قابل اجرا است که بعضی از این وظایف را با نگاهی به ماده ۱۰ اساس نامه تشکیلات سازمان دهیاری ها می توان مشخص کرد. کمک به شورا در خصوص بررسی و شناخت کمبودها، نیازها، نارسایی های روستا، تشویق و ترغیب روستاییان به انجام اقدامات لازم در جهت رعایت سیاست های دولت، تشویق و ترغیب روستاییان به توسعه صنایع دستی و ترویج، توسعه، بازاریابی محصولات کشاورزی و دامی روستا، مراقبت بر اجرای مقررات بهداشتی و موارد دیگر از وظایف دهیاری است. دهیاری نه تنها با مشارکت اهالی ایجاد می شود بلکه با مشارکت آن ها فعالیت می کند. بدین ترتیب کاملاً مشخص است که اساس و پایه نهاد دهیاری بر مبنای مشارکت مردم استوار شده است. وظایف دهیاری به سه طبقه اصلی، وظیفه اداری، وظیفه خدمات روستایی و وظیفه عمران روستایی تقسیم می شود. درآمدهای دهیاری طبق ماده ۳۶ آیین نامه مالی دهیاری ها به شرح زیر می باشد:

درآمدهای ناشی از عوارض (درآمدهای عمومی)؛

درآمدهای ناشی از عوارض اختصاصی؛

بهای خدمات و درآمدهای مؤسسات انتفاعی دهیاری؛

درآمدهای حاصل از وجوه و اموال دهیاری؛

کمک‌های اعطایی دولت و سازمان‌های دولتی

استفاده از تسهیلات مالی؛

اعانات و کمک‌های اهدایی اشخاص و سازمان‌های خصوصی و اموال و دارایی‌های که به‌طور اتفاقی یا به موجب قانون به دهیاری تعلق

می‌گیرد (مجموعه قوانین و مقررات دهیاری‌ها؛ ۱۳۸۳: ۱۹۱).

وظایف دهیاری‌ها

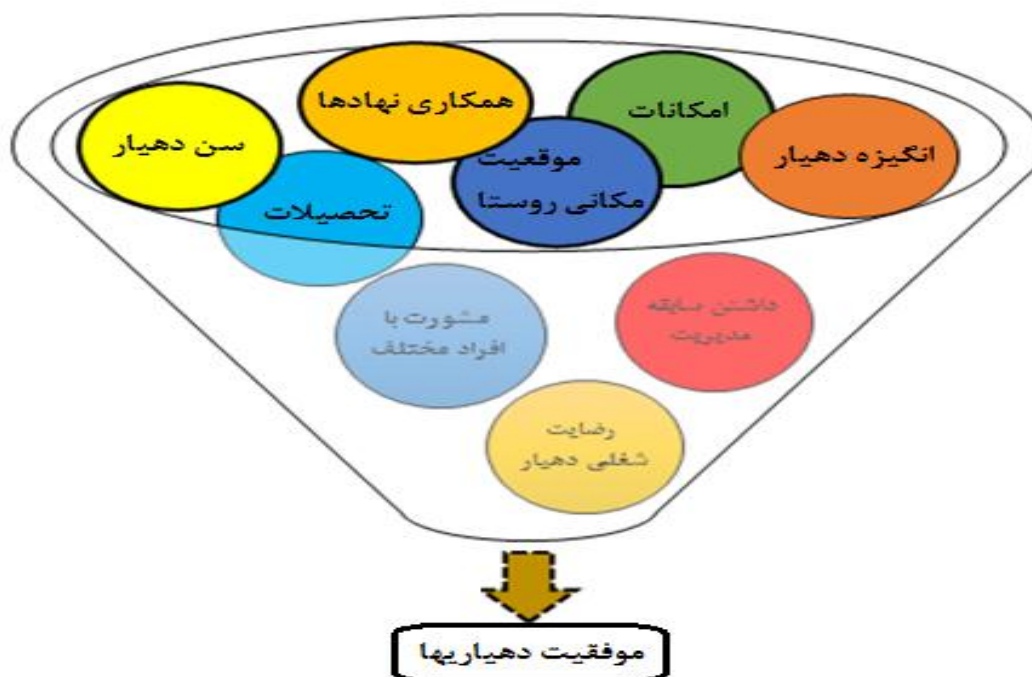
مهم‌ترین وظایف تفصیلی دهیار و دهیاری جهت اداره و حفظ توسعه پایدار روستا بر اساس قانون شوراها و با رعایت قوانین و مقررات

مربوط به شرح جدول شماره (۱) است:

جدول شماره (۱) مهم‌ترین وظایف دهیاری‌ها

بهبود وضع زیست‌محیطی روستا؛ تشویق و ترغیب روستاییان به انجام اقدامات لازم در جهت رعایت سیاست‌های دولت؛ مشارکت و همکاری با شورا در جهت پیگیری اجرای طرح‌های عمرانی اختصاص یافته به روستا؛ همکاری مؤثر با سازمان ثبت احوال در جهت تثبیت موالید و متوفیات و تهیه آمار مربوط؛ تأمین اراضی مورد نیاز مرتبط با اهداف و وظایف دهیاری پس از اخذ مجوز قانونی؛ همکاری مؤثر با مسئولان ذی‌ربط در جهت حفظ و نگهداری منابع طبیعی واقع در محدوده قانونی و حریم روستا؛ اجرای مصوبات شورا؛ تشویق و ترغیب روستاییان به توسعه صنایع دستی و اهتمام به ترویج، توسعه و بازاریابی محصولات کشاورزی و دامی روستا؛ اعلام فرمان‌ها و قوانین دولتی مربوط و پیگیری حسن اجرای آن‌ها؛ مراقبت، حفظ و نگهداری اموال و تأسیسات عمومی در اختیار دهیاری؛ ارسال گزارش‌های درخواست شده به شورا در موعد مقرر توسط دهیار؛ وصول عوارض مصوب مراجع قانونی و مصرف آن در موارد معین؛ همکاری با سازمان‌ها و نهادهای دولتی و ایجاد تسهیلات لازم برای ایفای وظایف آن‌ها؛ حضور دهیار در زمان و مکان مقرر و پاسخگویی به سؤالات در صورت تقاضای شورا؛ ارسال گزارش ماهانه فعالیت‌های دهیاری برای شورا و رونوشت آن به بخشداری؛ همکاری با نیروی انتظامی و ارسال گزارش پیرامون وقوع جرائم و اجرای مقررات خدمت وظیفه عمومی، حفظ نظم عمومی و سعی در حل اختلافات محلی؛ مراقبت بر اجرای مقررات بهداشتی و حفظ نظافت و ایجاد زمینه مناسب برای تأمین بهداشت محیط؛

منبع: (مجموعه قوانین و مقررات دهیاری‌ها؛ ۱۳۸۳: ۱۵۴-۱۶۱).

شکل شماره (۲): مدل نظری عوامل مؤثر در موفقیت دهیاریها

پیشینه پژوهش:

در زمینه مدیریت جوامع روستایی مطالعات بسیاری توسط محققین علوم مختلف صورت گرفته که در اینجا به تعدادی از آنها اشاره می‌گردد:

وان چنگ (۲۰۰۸) ۱: در مطالعه‌ای با عنوان مدیریت روستایی، رهیافتی برای مناطق روستایی تبت، به این نتیجه می‌رسد که مدیریت روستایی زمانی در نواحی روستایی جایگاه خود را پیدا می‌کند که با فرهنگ روستایی، منابع روستایی، اکولوژی روستایی، تولیدات روستایی، کاهش فقر روستایی و بهبود زندگی روستایی در تعامل عملکردی باشد.

وان چنگ (۲۰۰۸) ۲: در مطالعه‌ای با عنوان مدیریت روستایی، رهیافتی برای مناطق روستایی تبت، به این نتیجه می‌رسد که مدیریت روستایی زمانی در نواحی روستایی جایگاه خود را پیدا می‌کند که با فرهنگ روستایی، منابع روستایی، اکولوژی روستایی، تولیدات روستایی، کاهش فقر روستایی و بهبود زندگی روستایی در تعامل عملکردی باشد.

نعمتی و بدری (۱۳۸۶): در مطالعه‌ای تحت عنوان ارزیابی نقش کارکردی نظام نوین مدیریت روستایی مقایسه تطبیقی دهیاری‌های فعال در روستاهای کوچک و بزرگ در استان گلستان، به این نتیجه رسیده‌اند که عوامل ساختاری، اجتماعی و اقتصادی رابطه تنگاتنگی با میزان موفقیت دهیاری در روستاهای کوچک دارد. به علاوه دهیاری در روستاهای پرجمعیت به دلیل دریافت سرانه اعتباری بیشتر، موفق‌تر از روستاهای کوچک عمل کرده است.

ناییجی (۱۳۸۸): در مطالعه‌ای با عنوان نقش آموزش دهیاران در توسعه روستایی (مطالعه موردی دهیاری‌های بخش چمستان شهرستان نور) به این نتیجه رسیدند که تحصیلات بالای دهیاران در پیشبرد اهداف توسعه روستایی و مشارکت روستاییان مؤثر است.

¹ Wenchang

² Wenchang

حمیدیان (۱۳۹۰) در مطالعه‌ای تحت عنوان عدم دریافت حقوق و مزایای مستمر چالش مؤثر در مدیریت روستایی ایران به این نتیجه رسید که عدم دریافت و حقوق مربوط، تأثیر نامطلوبی بر کارایی مدیران روستایی می‌گذارد.

تقدیسی و همکاران (۱۳۹۰): در مطالعه‌ای با عنوان بررسی و تحلیل میزان عملکرد دهیاران در مدیریت روستایی، به این نتیجه رسیده‌اند که دهیاری‌ها از زمان شکل‌گیری خود تاکنون نقش مؤثری در توسعه روستاهای شهرستان کوه دشت داشته‌اند و همچنین مهم‌ترین مشکل دهیاری‌ها در فرایند توسعه روستایی، کمبود منابع مالی و اعتباری برای توسعه بیشتر روستا است.

فال سلیمان و همکارانش (۱۳۹۱) در مطالعه خود تحت عنوان بررسی و ارزیابی عملکرد دهیاران در فرایند مدیریت و توسعه روستایی در بخش مرکزی شهرستان بیرجند، به این نتیجه رسیدند که از دیدگاه دهیاران، بعد از تشکیل دهیاری‌ها تغییرات چشمگیری در بهبود وضعیت هر یک از گویه‌های اجتماعی، اقتصادی و محیطی - کالبدی مرتبط با توسعه روستا به وجود آمده است و از نظر خانوارهای روستایی دهیاری‌ها در گویه‌های حفظ سلامت و بهداشت محیط، همکاری با بخشداری و همکاری با شورا، مدیریت هزینه دهیاران و پیگیری تهیه و اجرای طرح هادی روستا، بهترین عملکرد را داشته‌اند.

برقی و همکاران (۱۳۹۳): در مطالعه‌ای با عنوان ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها در توسعه اقتصاد نواحی روستایی از دیدگاه ساکنین، نشان می‌دهند که میزان رضایت مردم در شاخص‌های بخش خدمات بیش از شاخص‌های بخش‌های کشاورزی و صنعت بوده و دهیاری‌ها بیشتر تمرکز خود را بر روی فعالیت‌های خدماتی و بهداشتی معطوف کرده‌اند.

همچنین می‌توان از مطالعاتی که حسینی ابری (۱۳۸۳)، جعفری نژاد و همکاران (۱۳۸۹)، فراهانی و رستم خانی (۱۳۹۰)، رجب صلاحی و همکاران (۱۳۹۱)، آموزگار (۱۳۹۱)، رضوانی و همکاران (۱۳۹۲) در این زمینه انجام داده‌اند اشاره کرد.

روش تحقیق

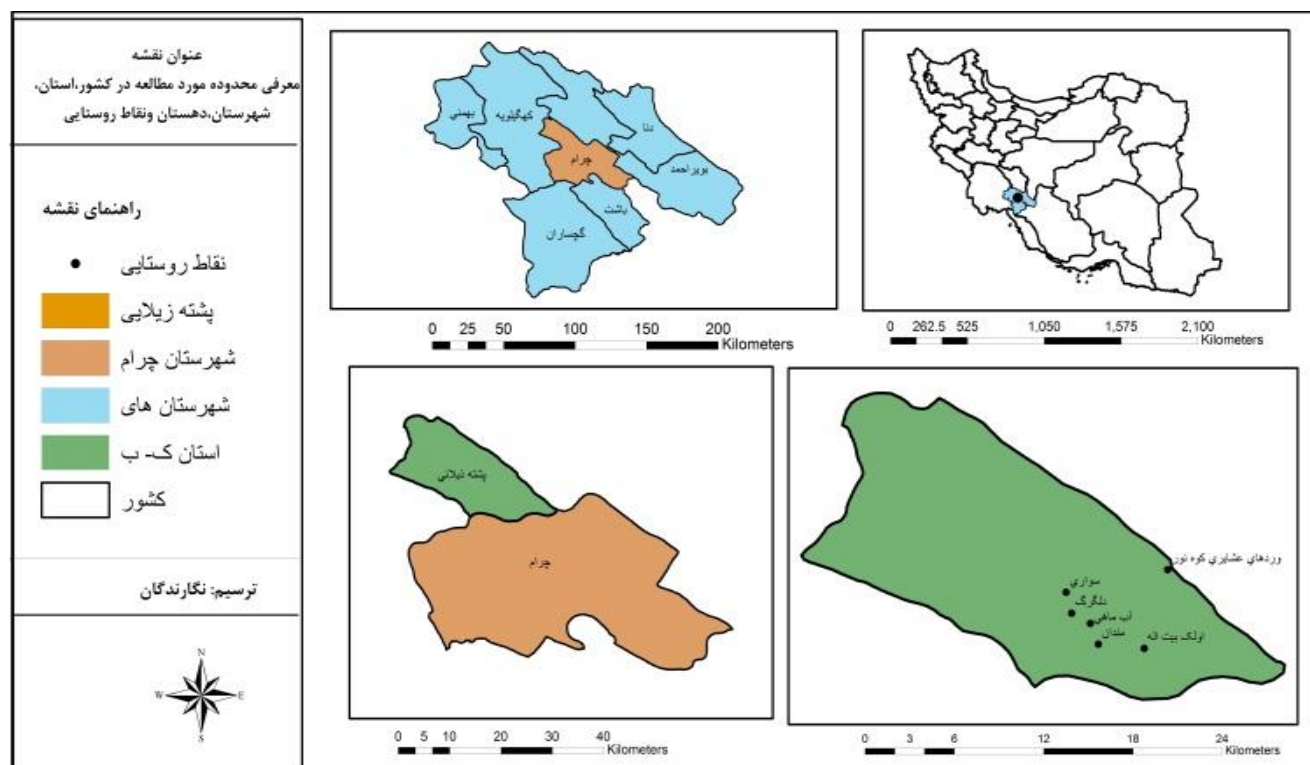
پژوهش حاضر از لحاظ روش، توصیفی - تحلیلی و ابزار گردآوری داده‌ها منابع کتابخانه‌ای، مشاهده میدانی و تهیه پرسش‌نامه می‌باشد. ابزار اصلی تحقیق پرسش‌نامه می‌باشد که از دو گروه دهیاران و مردم روستاها اطلاعات آن گردآوری است و روایی آن با مشورت چند تن از اساتید دانشگاه مورد تأیید قرار گرفت و همچنین پایایی ابزار تحقیق نیز از طریق آزمون آلفای کرون باخ برای هردو پرسش‌نامه مردم و مسئولان محاسبه شده است و مقدار آن برای پرسش‌نامه‌ای که برای ساکنین روستاها طراحی شده ۰/۷۷۲ و برای پرسش‌نامه‌ای که از مسئولان طراحی شده ۰/۷۸۰ به دست آمده است که نشان‌دهنده پایایی ابزار تحقیق است. روش نمونه‌گیری به صورت تصادفی طبقه‌ای است که متأثر از تعداد جمعیت روستایی و وجود دهیاری با سابقه تشکیل حداقل ۴ سال انجام شد که شامل ۵ روستا با جمعیت ۳۴۸۰ نفر می‌باشد. حجم نمونه از طریق فرمول کوکران ۱۱۰ نفر به دست آمد و سپس برای هر روستا نسبت (سهم) جامعه نمونه را با توجه به نسبت جمعیت هر روستا به کل جامعه، به دست آورده شد. جدول شماره (۲).

جدول شماره (۲): طبقه‌بندی جمعیتی روستاهای مورد مطالعه

نام روستا	تعداد خانوار	تعداد جمعیت	تعداد پرسش‌نامه توزیعی
مندان	۳۵۳	۱۰۷۵	۴۲
سواری	۲۵۶	۹۸۳	۳۰
آب ماهی	۵۸	۲۱۵	۱۵
دل گرگ	۳۶	۱۵۶	۱۰
گوشه	۵۷	۲۳۶	۱۳
جمع	۷۶۰	۲۶۶۵	۱۱۰

محدوده مورد مطالعه

شهرستان چرام و دهستان پشته زیلائی بین ۱۸ دقیقه و ۵۰ درجه تا ۹ دقیقه و ۵۱ درجه طول شرقی و ۲۷ دقیقه و ۳۰ درجه تا ۵۵ دقیقه و ۳۰ درجه عرض شمالی، با ارتفاع ۸۵۰ متری از سطح دریا قرار دارد، این شهرستان از سمت غرب و شمال غربی به شهرستان کهگیلویه از شمال شرق به شهرستان گچساران و از طرف جنوب شرق به بخش باشت و از طرف شمال و شمال شرقی به شهرستان بویراحمد و از مشرق به بخش رستم ممسنی استان فارس محدود می‌شود و بیش از ۱۳۰۰ کیلومتر وسعت دارد شهرستان چرام در سال ۱۳۹۰ دارای ۳۲۱۵۹ نفر جمعیت است، بخش سر فاریاب حدود ۷۰۱۴۱ نفر جمعیت دارد که دهستان پشته زیلائی در این بخش با تعداد ۴۲۱۵ نفر جمعیت و ۱۱۳۴ خانوار می‌باشد. (معاونت برنامه‌ریزی استانداری کهگیلویه و بویراحمد، ۱۳۹۰: ۳۱).

یافته‌های پژوهش

بررسی و سنجش میزان اثرگذاری عوامل مؤثر در عملکرد دهیاری‌ها از دیدگاه ساکنین روستاها

بر اساس مطالعات و بررسی‌های انجام پذیرفته یازده عامل اصلی و عمده که می‌توانند در توسعه عملکرد دهیاری‌های منطقه مورد مطالعه مؤثر واقع شوند به ترتیب زیر شناخته شدند: سن دهیار، سابق مدیریت موجود، مشورت با دیگران، سطح تحصیلات دهیار، موقعیت مکانی و طبیعی روستا، شرکت در کلاس‌های آموزشی، همکاری دیگر سازمان‌ها و نهادها، مشارکت و همکاری مردم، میزان رضایت شغلی دهیار از شغل خود، امکانات و تجهیزات دهیاری، انگیزه دهیار برای توسعه روستا. میزان اثرگذاری هر یک از عوامل ذکر شده در قالب سؤالاتی به صورت گویه‌های پنج طیفی لیکرت طراحی و میزان اثرگذاری هر یک از آن‌ها در توسعه عملکرد دهیاری از دیدگاه مردم ساکن این روستاها در قالب پنج طیف از اثرگذاری بسیار کم تا اثرگذاری بسیار زیاد سنجیده شد. نتایج بررسی و تحلیل داده‌های حاصل از پرسش‌نامه‌های جمع‌آوری شده حاکی از آن است که درصد قابل توجهی از پرسش‌شوندگان بر این باورند که هر ۱۱ عامل شناسایی شده اثرگذاری متوسط تا زیادی در توسعه عملکردی روستاهای این بخش دارند. به طوری که حدود هشتاد درصد از پاسخگویان و نمونه

بررسی شده بر این باورند که میزان اثرگذاری تمامی عوامل شناخته شده در توسعه عملکرد دهیاری های این بخش در حد متوسط و بیشتر از متوسط می باشد. جدول شماره (۴) فراوانی و درصد فراوانی هر یک از گویه های نشانگر میزان اثرگذاری عوامل شناسایی شده در توسعه عملکرد دهیاری ها از دیدگاه پاسخگویان در روستاهای دهستان پشته زیلایی را نشان می دهد.

نتایج آزمون تی تک نمونه ای نیز نشان می دهد که میانگین اثرگذاری عامل های شناسایی شده تماماً در حد متوسط و بالاتر از متوسط است و مقدار sig مشاهده شده برای مؤلفه های سطح تحصیلات دهیار، شرکت در کلاس های آموزشی، مشارکت و همکاری مردم و همکاری سازمان ها و نهادهای دیگر بیشتر از ۰/۰۵ می باشد که نشان دهنده عدم وجود تفاوت معنادار مابین میانگین اثرگذاری مشاهده شده نزد مردم با حد متوسط اثرگذاری است؛ اما مقادیر Sig برای عامل های دیگر تماماً کمتر از ۰/۰۵ بوده و میانگین اثرگذاری مشاهده شده نزد مردم برای این سنجها نیز تماماً بیشتر از حد متوسط اثرگذاری تعیین شده است و این نشان از وجود تفاوت معناداری در جهت مثبت مابین میانگین اثرگذاری های مشاهده شده با میزان اثرگذاری در حد متوسط است.

جدول (۴): سنجش میزان اثرگذاری عامل های مؤثر در عملکرد دهیاری های دهستان پشته زیلایی از دیدگاه ساکنان روستایی

مؤلفه	میانگین آزمون: ۳						
	میزان اختلاف در سطح اطمینان ۹۵ درصد حد بالا	اختلاف میانگین	Sig	مقدار t	انحراف معیار	میانگین	
							حد پایین
سن دهیار	۰/۶۲	۰/۳۱	۰/۴۶	۰/۰۰۰	۶/۰۱	۰/۴۶	۳/۴۶
سلايق مدیریتی	۰/۸۴	۰/۶۰	۰/۷۱	۰/۰۰۰	۱۱/۵۶	۰/۷۱	۳/۷۲
مشورت با دیگران	۱/۴۷	۰/۷۳	۱/۱۰	۰/۰۰۰	۶/۲۴	۰/۷۹	۴/۱۰
سطح تحصیلات دهیار	۰/۳۵	۰/۰۰	۰/۱۷	۰/۰۵۱	۱/۹۷	۰/۱۷	۳/۱۷
موقعیت مکانی و طبیعی روستا	۰/۰۱	-۰/۲۷	-۰/۱۲	۰/۰۷۱	-۱/۸۲	-۰/۱۲	۲/۸۷
شرکت در کلاس‌های آموزشی	۰/۵۷	۰/۲۳	۰/۴۰	۰/۰۰۰	۴/۷۶	۰/۴۰	۳/۴۰
همکاری دیگر سازمان‌ها و نهادهای	۰/۸۹	۰/۷۱	۰/۸۰	۰/۰۰۰	۱۸/۰۳	۰/۸۰	۳/۸۰
مشارکت و همکاری مردم	۰/۹۹	۰/۷۹	۰/۸۹	۰/۰۰	۱۷/۰۶	۰/۸۹	۳/۸۹
میزان رضایت شغلی دهیار	۱/۰۰	۰/۸۰	۰/۹۰	۰/۰۰۰	۱۸/۶۵	۰/۹۰	۳/۹۰
امکانات و تجهیزات دهیاری	۰/۸۴	۰/۶۰	۰/۷۱	۰/۰۰	۱۱/۵۶	۰/۷۱	۳/۷۲
انگیزه دهیار برای توسعه روستا	۰/۵۷	۰/۲۳	۰/۴۰	۰/۰۰۰	۴/۷۶	۰/۴۰	۳/۴۰

منبع: یافته های تحقیق، ۱۳۹۵.

سنجش میزان اثرگذاری عوامل مؤثر در عملکرد دهیاری ها از دیدگاه کارشناسان

نتیجه تحلیل اطلاعات گردآوری شده حاکی از آن است که از دیدگاه کارشناسان و مسئولان در خصوص میزان اثرگذاری این عامل های شناسایی شده بسیار نزدیک به نظر مردم است. همان طور که پیش تر و در جدول (۵) ملاحظه گردید، از دیدگاه مردم میانگین اثرگذاری عامل های شناسایی شده تماماً در حد متوسط و بالاتر از متوسط ارزیابی شده بود. کارشناسان و مسئولان نیز به غیر دو عامل میزان رضایت شغلی دهیاران از شغل خود و امکانات و تجهیزات موجود دهیاری که اثرگذاری آن ها در عملکرد دهیاری ها کمتر از متوسط دانسته اند، میزان اثرگذاری مابقی عامل های شناسایی شده را در عملکرد دهیاری ها بیشتر از متوسط و در حد زیاد ارزیابی کرده اند.

جدول شماره (۵): سنجش میزان اثرگذاری عامل‌های مؤثر در عملکرد دهیاری‌های روستاهای دهستان پشته زیلایی از دیدگاه کارشناسان

مؤلفه	میانگین آزمون: ۳					
	میانگین	انحراف معیار	مقدار t	Sig	اختلاف میانگین	میزان اختلاف در سطح اطمینان ۹۵ درصد حد بالا / حد پایین
سن دهیار	۳/۴۸	۱/۱۰	۴/۶۹	۰/۰۰۰	۰/۲۶	۰/۳۷ / ۰/۱۵
سلايق مدیریتي	۳/۳۵	۱/۲۳	۴/۶۹	۰/۰۰۰	۰/۲۹	۰/۴۲ / ۰/۱۷
مشورت با دیگران	۳/۳۳	۱/۰۵	۶/۲۰	۰/۰۰۰	۰/۳۳	۰/۴۴ / ۰/۲۳
سطح تحصيلات دهيار	۳/۰۹	۱/۲۲	۰/۸۸	۰/۰۳۸	۰/۰۵	۰/۱۸ / -۰/۰۷
موقعیت مکانی و طبیعی روستا	۳/۴۳	۱/۰۴	۶/۳۸	۰/۰۰۰	۰/۳۴	۰/۴۴ / ۰/۲۳
شرکت در کلاس‌های آموزشی	۳/۰۶	۱/۰۸	۱/۱۳	۰/۰۲۶	۰/۰۶	۰/۱۷ / -۰/۰۵
همکاری دیگر سازمان‌ها و نهادهای	۳/۰۱	۱/۱۷	۰/۲۲	۰/۰۸۳	۰/۰۱	۰/۱۳ / -۰/۱۰
مشارکت و همکاری مردم	۳/۰۰	۱/۰۸	۰/۰۵	۰/۰۹۶	۰/۰۰	۰/۱۱ / -۰/۱۱
میزان رضایت شغلی دهیار	۳/۴۳	۱/۰۵	۸/۱۵	۰/۰۰۰	۰/۴۳	۰/۵۴ / ۰/۳۳
امکانات و تجهیزات دهیاری	۳/۳۳	۱/۲۰	۵/۴۱	۰/۰۰۰	۰/۳۳	۰/۴۵ / ۰/۲۱
انگیزه دهیار برای توسعه روستا	۳/۳۸	۱/۱۲	۶/۵۸	۰۰/۰۰	۰/۳۸	۰/۴۹ / ۰/۲۶

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵.

نتیجه‌گیری

در این پژوهش تلاش گردید تا عواملی که می‌توانند در توسعه عملکرد و موفقیت دهیاری‌های دهستان پشته زیلایی شهرستان چرام استان کهگیلویه و بویراحمد مؤثر هستند، شناسایی گردیده و میزان اثرگذاری هر یک از عوامل شناسایی‌شده هم از نظر مردم و هم از دیدگاه کارشناسان موردسنجش و ارزیابی قرار گیرد. بر اساس بررسی‌های انجام پذیرفته یازده عامل اصلی و عمده که می‌توانند در توسعه عملکرد دهیاری‌های منطقه مورد مطالعه مؤثر واقع شوند به صورت مؤلفه‌های زیر شناخته شدند: سن دهیار، سلايق مدیریتي موجود، مشورت با دیگران، سطح تحصيلات دهيار، موقعیت مکانی و طبیعی روستا، شرکت در کلاس‌های آموزشی، همکاری دیگر سازمان‌ها و نهادهای، مشارکت و همکاری مردم، میزان رضایت شغلی دهیار از شغل خود، امکانات و تجهیزات دهیاری و انگیزه دهیار برای توسعه روستا. هر یک از مؤلفه‌های ذکرشده در قالب سؤالاتی به صورت گویه‌های پنج طیفی لیکرت طراحی و میزان اثرگذاری هر یک از آن‌ها در توسعه عملکرد دهیاری از دیدگاه مردم ساکن این روستاها و کارشناسان بومی منطقه به صورت جداگانه در قالب پنج طیف از اثرگذاری بسیار کم تا اثرگذاری بسیار زیاد سنجیده شد.

نتایج بررسی و تحلیل اطلاعات حاصل از دیدگاه و نظر مردم در خصوص میزان اثرگذاری مؤلفه‌های فوق‌الذکر نشان می‌دهد که میانگین اثرگذاری مؤلفه‌های سن دهیار با میانگین (۳/۴۶)، سلايق مدیریتي با میانگین (۳/۷۲)، مشورت با دیگران با میانگین (۴/۱۰)، سطح تحصيلات دهيار با میانگین (۳/۱۷)، شرکت در کلاس‌های آموزشی با میانگین (۳/۴۰)، انگیزه دهیار برای توسعه روستا با میانگین (۳/۴۰) همکاری دیگر سازمان‌ها و نهادهای با میانگین (۳/۸۰) مشارکت و همکاری مردم با میانگین (۳/۸۹)، میزان رضایت شغلی دهیار با میانگین (۳/۹۰) امکانات و تجهیزات دهیاری (با میانگین ۳/۷۲) بالاتر از حد متوسط مورد ارزیابی قرار گرفتند. در این روستا موقعیت مکانی و طبیعی روستا با میانگین (۲/۸۷) کمتر از حد متوسط مورد ارزیابی قرار گرفت که به نظر می‌رسد به علت دور بودن روستاهای این

دهستان به مراکز شهری و حتی در بعضی از این روستا به خاطر کوهستانی بودن منطقه و شرایط آب هوایی و سایر عوامل باعث شدن تا گویند مورد نظر کمتر از حد متوسط ارزیابی گردد.

با توجه به میانگین نظر مردم در خصوص اثرگذاری هر یک از مؤلفه‌های شناسایی شده، عامل‌های مذکور به ترتیب زیر اولویت‌بندی شدند:

۱- مشورت با دیگران ۲- میزان رضایت شغلی دهیار، ۳- مشارکت و همکاری مردم، ۴- همکاری دیگر سازمان‌ها و نهادهای ۵- سلاقی مدیریتی و امکانات و تجهیزات دهیاری، ۶- سن دهیار، ۷- انگیزه دهیار برای توسعه روستا و شرکت در کلاس‌های آموزشی ۸- سطح تحصیلات دهیار، ۹- موقعیت مکانی و طبیعی روستا،

با این وجود نظر کارشناسان با این که به نظر مردم نزدیک است اما این کارشناسان به غیر دو عامل میزان رضایت شغلی دهیاران از شغل خود و امکانات و تجهیزات موجود دهیاری که اثرگذاری آن‌ها در عملکرد دهیاری‌ها را کمتر از متوسط دانسته‌اند، میزان اثرگذاری مابقی عامل‌های شناسایی شده را در عملکرد دهیاری‌ها بیشتر از متوسط و در حد زیاد ارزیابی کرده‌اند. ترتیب و اولویت عوامل یادشده با توجه به نظر کارشناسان به ترتیب زیر است:

سن دهیار، ۲- سوابق مدیریتی، ۳- موقعیت مکانی و طبیعی روستا، ۴- مشورت با دیگران، ۵- همکاری دیگر سازمان‌ها و نهادهای، ۶- شرکت در کلاس‌های آموزشی، ۷- انگیزه دهیار برای توسعه روستا، ۸- مشارکت و همکاری مردم، ۹- سطح تحصیلات دهیار، ۱۰- میزان رضایت شغلی دهیار، ۱۱- امکانات و تجهیزات دهیاری.

در نهایت با توجه به تحلیل‌های صورت گرفته و سنجش میزان تأثیر عوامل مختلف در مدیریت روستایی منطقه مورد مطالعه و در راستای بهبود عملکرد دهیاری‌های منطقه می‌توان پیشنهادهای زیر را عنوان کرد:

توجه به معیارهای فردی دهیاران از سوی مسئولان شوراهای اسلامی روستاها بر مبنای تخصص، تحصیلات و معیارهای فردی مانند قابل اعتماد بودن، روابط عمومی خوب، توانایی در جلب مشارکت‌های مردمی و ...

با توجه به این که سنجش عوامل مؤثر در عملکرد دهیاری‌ها نشان داد که در شاخص‌های میزان رضایت شغلی دهیاران از شغل خود و امکانات و تجهیزات دهیاری ضعف و جود دارد، باید مسئولان بخش‌های بالاتر این نقاط ضعف را با افزایش و تخصیص بهینه بودجه و افزایش دستمزد دهیاران برطرف کنند.

تشکیل تعاونی دهیاری‌ها برای تلفیق و تجمیع امکانات و استفاده مشترک از تجهیزات فنی و ماشین‌آلات، تجهیزات و منابع مالی در روستاهایی که فاصله نزدیکی باهم دارند تا هم حداکثر استفاده از تجهیزات موجود شود و هم کم بود تجهیزات تا حدودی رفع شود.

فهرست منابع

۱. افتخاری، ر. (۱۳۸۶) نگرشی نو به مدیریت روستایی با تأکید بر نهادهای تأثیرگذار، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۰، شماره ۲، ص ۱ تا ۳۶.
۲. افتخاری، ر. (۱۳۸۵)، جایگاه روستا در برنامه‌ریزی کلان، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
۳. برقی، حمید، قنبری، ی.، افشاری پور، ع. (۱۳۹۳)، ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها در توسعه اقتصاد نواحی روستایی از دیدگاه ساکنین (مطالعه موردی: دهیاری ده بکری شهرستان بم)، فصلنامه برنامه‌ریزی فضایی، سال چهارم، شماره چهارم.
۴. تقدیسی، ا.، سوری، ف.، صیدایی، ا.، کاظمی، ز. (۱۳۹۰)، بررسی و تحلیل میزان عملکرد دهیاران در مدیریت روستایی (موردپژوهش بخش کونانی شهرستان کوهدشت)، دو فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۲۸.
۵. تقوی، ن. (۱۳۸۱)، جامعه‌شناسی روستایی، انتشارات پیام نور.
۶. جمعه پور، م. (۱۳۸۴) مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی ریزی توسعه روستایی دیدگاه‌ها و روش‌ها، سمت.
۷. چوپچیان، ش.، کلانتری خ.، شعبانعلی فمی، ح. (۱۳۸۶) عوامل مؤثر بر عملکرد دهیاری‌های استان گلستان، «فصلنامه روستا و توسعه»، سال دهم، شماره ۲.

۸. حمیدیان، ع. (۱۳۹۰)، عدم دریافت حقوق و مزایای مستمر چالش مؤثر در مدیریت روستایی ایران، چکیده مقالات اولین همایش ملی جغرافیا و برنامه‌ریزی توسعه روستایی.
۹. دربان آستانه، ع ، اکبری، غ. (۱۳۸۳) دهیاری‌ها در برنامه چهارم توسعه (جایگاه و چشم‌انداز دهیاری‌ها در قانون و برنامه چهارم)، دفتر مطالعه و برنامه‌ریزی روستایی، انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌ها کشور.
۱۰. دربان آستانه، ع.ا (۱۳۸۴)، جایگاه مدیریت روستایی در برنامه چهارم، مجله دهیاری، شماره ۱۵
۱۱. رضوانی، م.ا (۱۳۸۳)، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران، چاپ اول، تهران، انتشارات قومس
۱۲. رکن‌الدین افتخاری، ع ، سجاسی قیداری، ح ، عینالی، ج. (۱۳۸۶)، نگرشی نو به مدیریت روستایی با تأکید بر نهادهای تأثیرگذار، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۰، شماره ۲.
۱۳. سعیدی، ع. (۱۳۷۷)، توسعه پایدار و ناپایداری توسعه روستایی، فصلنامه مسکن و انقلاب، تهران، شماره ۷۷.
۱۴. طالب، م، عنبری، م. (۱۳۷۵)، جامعه‌شناسی روستایی با تأکید بر ابعاد تغییر و توسعه در جامعه روستایی، انتشارات دانشگاه تهران
۱۵. فال سلیمان، م ، صادقی، ح، مرادی، محمود ، کاووسی، غ. (۱۳۹۱)، بررسی و ارزیابی عملکرد دهیاران در فرایند مدیریت و توسعه روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان بیرجند)، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، شماره اول.
۱۶. فیروز نیا، ق، رکن‌الدین افتخاری، ع. (۱۳۸۲)، جایگاه روستا در فرآیند توسعه ملی از دیدگاه صاحب‌نظران، انتشارات موسسه توسعه روستایی ایران
۱۷. لشنی پارسا، ر. (۱۳۸۵)، ارزیابی اثربخشی عملکرد دهیاری‌های شهرستان بروجرد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد توسعه روستایی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران
۱۸. مکنون، ر. (۱۳۷۴)، توسعه پایدار، مجله بنا، شماره ۱، تهران.
۱۹. مهدوی، م، نجفی، ک، ع. (۱۳۸۴)، تجربه‌ای دیگر در مدیریت روستاهای ایران، نمونه موردی دهیاری‌های استان آذربایجان غربی، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۵۳
۲۰. موسی کاظمی، سید مهدی، بدری، سید ع. (۱۳۸۳)، جغرافیای شهری و روستا شناسی، تهران، انتشارات پیام نور
۲۱. نائیجی، م. (۱۳۸۹)، نقش آموزش دهیاران در توسعه روستایی (مطالعه موردی دهیاری‌های بخش چمستان شهرستان نور)، دومین همایش علمی سرا سری دانشجویی جغرافیا، تهران، دانشگاه تهران.
۲۲. نعمتی، م ، بدری، سید ع. (۱۳۸۶)، ارزیابی نقش کارکردی نظام نوین مدیریت روستایی مقایسه تطبیقی دهیاری‌های فعال در روستاهای کوچک و بزرگ مطالعه موردی: استان گلستان، پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۵۹.
23. Brouwer, C. (2004), Sustainable Development: Exploring the Contradictions. New York: Methuen. New York: Economic and Social Commission for Asia and the Pacific(ESCAP).
24. Holand. J, Burian.M and dixey.l(2003), Tourism in poor rural areas, diversifying the product and expanding the benefits in Rural, paper no12.
25. Whyte, w. 1980, The social life of small urban spaces, Washington, D.C:The conservation and Promising Convergence, Sociologia Ruralis, Vol 41, Number 1,PP: 112-130.
26. Zaslow, M. Kathryn, T. Christopher, B. and Kristin, M. 2000. "Welfare reform and children: potential implications", Series on New Federalism. (A-23): 1-6